

על ההווה הספרדית הירושלמית בפרוזה

מאת בן-ציון יהושע

מקור חשוב לחשיפת ההווה הספרדית בארץ-ישראל בכלל ובירושלים בפרט במחצית הראשונה של המאה העשרים, הם הסיפורים והרומנים שכתבו סופרים ספרדים. הם תיארו ביצירתם את המעגל הקטן של הבית והמשפחה ומשם פנו למעגלים נוספים של החצר הירושלמית, העדה, הקהילה, השכונה, הרחוב ומשם למעגל הגדול - תמונת ההווה הירושלמית של תקופתם. מכנה משותף לאותם יוצרים הוא הכשרתם כמורים וחלקם אכן עבדו כמורים בארץ ובגולה. יש מן המבקרים שניסו לגמד יוצרים אלה ולהדביק להם תווית של סופרי הווי, הלוקים בעממיות ובנאיביות יתר על המידה ונוטים לעשות אידיאליזציה. דומה, שאותם הנטועים ביצירות 'מערביות', לא תמיד הבחינו בז'נר שונה ממה שהכירו קודם, ז'נר שתיאוריו ססגוניים פסטליים יותר, שואבים מן הפיוט, וקיצבו איטי, כי החיפזון מהשטן, וכן וחסד משוכים עליו. נושם הוא אמונות ודעות, טקסיות ופולחן והרבה רגש ואהבה. זו כתיבה ריאליסטית שאינה מניפה דגלים והיא ספוגה חותם של כנות ואהבה. ישורון קשת ראה בכך 'שטחיות אומן נוגעת עד הלב, מין עיוורון קדוש, אשר כוח הראיה שלו הוא בעין הפנימית, עין האהבה היוקדת הרואה את קדושת החיים כחזון שגיא-נהורה'¹. קדמונים כבר אמרו: 'יצירות שנכתבו מתוך אהבה, הן משובחות יותר, כשם שילדי אהבה הם הילדים הנאים ביותר'.

יהודה בורלא - ריאליסטן לירי

אחת מפסגות יצירתו של יהודה בורלא² הוא הרומן 'אשתו השנואה' (1925). בעלילה מתרחשת בעיר העתיקה בירושלים בראשית המאה העשרים. מספרים שהגברת ילון, הושפעה כדי כך מן התיאור הריאליסטי של בורלא עד שהייתה בטוחה שהיא מזהה את הדמות הספרותית. בורלא תיאר ברומן את דאוד חדד, קמצן עשיר, הרודה ביד קשה באשתו האומללה. היא לא עצרה בעד זעמה ותקפה את המסכן באמצע הרחוב בחרפות וגידופים על יחסו המשפיל למשפחתו. הקמצן הזקן בא הביתה ונתן דרור לכעס הנוראי שלו בטענה שאשתו מספרת לשכנות על המתחולל בבית פנימה. בורלא הוא מן המספרים הראשונים בספרות העברית החדשה, שתיארו מקרוב את עולמם של יהודי ספרד והמזרח בגולה ובארץ-ישראל, העולים ממכחולו בדרך טבעית. יש שמצאו ביצירתו הדים מסוימים מן הנאטוראליזם הגרמני והצרפתי, בעיקר כשבורלא מנסה על פי מתכונתם לעצב דמויות מזרחיות בגעש החושני שלהן³.

¹ ישורון קשת, 'משכיות', תל-אביב תשי"ד (להלן: 'משכיות'), עמ' 271-272.

² בורלא נולד בירושלים בשנת 1886 למשפחת רבנים ספרדים, שהתישבה בארץ-ישראל לפני כ-300 שנה. הוא התחנך בבעיר העתיקה למד ב'כותאב' הספרדי ואחר-כך בבית המדרש למורים של חברת ה'עזרה' הגרמנית. בורלא היה ממובילי 'מלחמת השפות'. שירת בצבא הטורקי במלחמת העולם הראשונה ולאחר מכן ניהל בתי-ספר עבריים בדמשק. עם שובו לארץ לימד בזכרון יעקב וב'הריאלי' בחיפה. בורלא הלך לעולמו בליל שבת, כ"ז במרחשוון תש"ל (8.11.1969).

³ ראה אברהם שאנן, 'מלון הספרות החדשה העברית והכללית', תל-אביב 1966, עמ' 90.

בורלא היה ריאליסט לירי. הוא מציג את גיבוריו ללא כחל ושרק, על חולשותיהם ועל מעלותיהם. הוא תמיד חיפש את האדם הבודד על כל נפתוליו ומאבקו עם מר גורלו או מאבקו הבלתי נלאה של האדם בין דחפיו היצריים הסוערים לבין המוסר הטהור שהוא מאמץ לעצמו. בורלא לא עשה אידיאליזציה של הספרדי המצוי אלא תיאר גם צדדים חלשים באישיותו. בעיניו הבוחנות הוא זיהה את הטיפוסים שסביבו והפעיל את גיבוריו על רקע של האמונות, המנהגים והטקסים. בידו המושטת אנו מובלים אל הבית פנימה על אירועיו, שמחותיו ויגונו.

אחת הפנינים ביצירתו היא הנובלה 'לונה', מביכורי יצירתו⁴, שעם פרסומה הקנתה לו מקום של כבוד. סיפורו של מולא עובדיה עטליוף, בוכרי עשיר וכבד בשר, בעל חצר בשכונת הבוכרים, בן ארבעים, המבקש לשאת את לונה היפה, נכדתה היתומה של בוליסה בלנקה. מולא עובדיה נפשו יוצאת אל הבתולה כחולת העין. כשלונה שוטפת את הרצפות והוא מגלה את ירכיה הורדרדות 'לבו רוטט רגעים אחדים מדפיקות קלות ונוחות המביאות אחריהן מורך ועייפות בכל אבריו'. למראה צמותיה הזוהבות הקלועות כשרשרות זהב, כל קרבו דוחפים אותו לקום ממקומו ולשלוח יד.

מצד אחד הוא תיאר את האצולה של הדור הישן, אנשים ונשים בעלי ניסיון חיים וחכמת חיים, המפזרים סביבם אור של חסד, רגש ורצון טוב ומצד שני הוא עסק בדמויות של קשי יום, נפשות אילמות ושל אנשים השבויים ביד יצריהם וביד הגורל. הניגוד הגמור בין בעל ואשתו הוא נושא אהוב עליו. קדושת המשפחה ומוסריות טהורה הם אבני דרך ביצירתו.

יצירתו של בורלא עשירה לא רק בעלילה פיקנטית. בנוסף ליסוד הסיפורי החזק, בולטת נטייתו לעסוק בהגות ובבעיות אנושיות שברומו של עולם.

יהודי מזרח אירופה לא הכירו את יהודי המזרח השוכנים בערבות אסיה וראו בהם חמי מזג החיים בעולם רווי מסתורין. בורלא קרע ליהודי מזרח אירופה צוהר לעולמם של יהודי ספרד והמזרח⁵.

תרומתו הלשונית של בורלא ללשון העברית היא גדולה. הוא הכניס ללשון העברית את העברית הספרדית הדשנה והצבעונית הרוויה סממני פולקלור מזרחי, המשובץ אמרי חכמים, פתגמים ומשלי

⁴ הנובלה ראתה אור לראשונה ב'האזרח', 1919, שבועריכת ש. בן-ציון, אביו של נחום גוטמן. וצורפה בשנת 1952 ל'אשתו השנואה'. כשביאליק קיבל מבורלא את סיפורו 'נפתולי אדם' הוא כתב לו: 'ביום שבא לידי בלעתי כולו. אכן יודע אתה לספר. אתה המספר'. בהזדמנות אחרת כתב לו ביאליק: 'יודע אתה כמה אני מוקיר את כשרונך הסיפורי, שאיני יודע חבר לו במחנה מספרינו'. ש. בן-ציון ויוסף חיים ברנר עודדו אותו מאוד. ברנר כתב לו פעם 'לך וכתוב, כי בעל כישרון אתה' והזהיר אותו לבל יכתוב שירים. בורלא היה אסיר תודה כל ימיו לברנר על כך, אבל את 'אלה מסעות רבי יהודה הלוי', שיצא לאור בשנת 1959, הוא כתב בסגנון המקאמה.

⁵ כותב על כך העיתונאי אייזיק רמבה ('מעריב', 13.6.1969): 'עוד בימי נעוריי חשתי קירבה אל בורלא, בילדותנו, בעיירות הקטנטנות שבגבולות פולין, ראינו את ארץ-ישראל בדמויות גיבורי הרומאנים של יהודה בורלא. הארץ אשר ראינו בחזונו, זו שהכרנו מהתנ"ך, היתה מעולפת בצעיף מסתורין של המזרח. בורלא היה בשבילנו הארץ-ישראלית שבסופרים העבריים שבדור. הוא הוביל אותנו על-פני סימטאותיה של ירושלים, ירושלים של חלומותינו. הוא צייר לפנינו את הטיפוסים עשירי הגוונים של תושבי הארץ הוותיקים החיים בה מדורי דורות. בורלא חשף לפנינו, ילדי ישראל שבגלויות אירופה, את סודותיו של המזרח הקסום'.

עם מתורגמים מערבית ומלאדינו - שפות שרווחו בזמנו. אם מנדלי עשה כך לגבי היידיש, בורלא תרם את תרומתו לגבי הלאדינו והערבית.

הספרות העברית לדורותיה מתאפיינת בכך, שהיא הולכת צעד בצעד עם ההיסטוריה היהודית ותולדות ההתיישבות החדשה בארץ ישראל.

בטרילוגיה שלו 'כיסופים' צייר בורלא את ר' יהודה חי אלקלעי, שחי לפני כ-130 שנה, אשר מתוך רגש דתי עמוק הגה את המחשבה הציונית החדשה וגם הביע את מחשבותיו בכמה ספרים. בורלא מצייר את תקופת שהייתו של אלקלעי בירושלים ועל צעדיו ופעולותיו להגשמת חזונו לגאולת ישראל. אנשי ה'חלוקה' הקנאים בירושלים עומדים למכשול בדרכו והוא נאלץ לחדש את פעילותו בגולה.

חמישים שנה יצר יהודה בורלא. פיסגת יצירתו הם הרומנים 'אשתו השנואה' ו'עלילות עקביא' והנובלה 'לונה'. יצירותיו תורגמו לאנגלית, לגרמנית וליידיש. זכה פעמיים בפרס ביאליק ופעם בפרס אוסישקין.⁶

עזרא המנחם - אור שקיעת החמה עם התקדש החג

בספרו הראשון 'עפר הארץ' מתאר עזרא המנחם⁷ את ספרדיי ירושלים ואת יהודי הבלקן בחום, באור ובאהבה. הוא מתאר קהילה של מגורשי ארגון שבספרד, שמצאו מקלט בבלקן בסוף המאה החמש-עשרה. דמויותיו הן גולי סלוניקי, בוסניה וסרביה.⁸

דמויותיו כוללות אנשים ישרים וענווי עולם, הנוהגים בפשטות כלפי עצמם וכלפי סביבתם. יש בדמויותיו תום אך גם מעשיות רבה, יהודים של יומיום השומרים על מסורת אבותיהם ודבקים באמונתם ובמנהגיהם. לעולם אינם רוטנים כלפי שמים וכלפי ירושלים, שבה הם מתסרים מתוך אהבה.

ישורון קשת סבור ש'התלישות המנטאלית ועניות האינטלקט, יחד עם מיעוט השאיפה להצלחה חומרית וחובר הרדיפה אחרי הבצע, הם שעשו את הספרדים הצפוניים האלה בלתי-מוכשרים,

⁶ ספרו 'עלילות עקביא' זכה בפרס ביאליק בשנת 1939. ספריו 'סנונית ראשונה', 'במעגלי אהבה' ו'בלי כוכב' זכו בפרס ביאליק בשנת 1954.

⁷ עזרא המנחם נולד בשנת 1907 בסקופיה שביוגוסלביה ועלה ארצה בשנת 1914, ערב מלחמת העולם הראשונה, בהיותו בגיל שבע שנים. התחנך בעיר העתיקה בירושלים ובבית המדרש למורים. לימים עורך המדור הספרותי של 'קול ישראל'. בין ספריו: 'בין החומות', 'שבילים בפולין', 'עפר הארץ', 'בצל ימים' ועוד.

⁸ ישורון קשת ב'משכיות' (מסות), תל-אביב תשי"ד, עמ' 261, מציין את שונותם של יהודי הבלקן מיתר הספרדים [=עדות המזרח], וזאת בהכללה גורפת, שהרי 'הם אינם אזיאטים. אמנם בני הדרום הם והאימפולסיביות של ארצות החמה מפעפעת בלבם ובמוחם, אבל המניעים הנפשיים שלהם מעודנים הם יותר מאלה המצויים בשבטי ישראל שבאזיה, פחות כפותים לגשמיות התועלתית ונקיים מאותה ערמה, הקרובה לכפירה, האופיינית לרוב בני אזיה'. בני הבלקן הסמוכים אל שולחנה של מערב אירופה והם מרוחקים לדידו של ישורון קשת מ'גורמי הנפש האזיאטים שבזיקה לגשמי ולפרימיטיבי, שפגמו במקצת בעולמם של שבטינו המזרחיים'. אשרינו, שמאז 1954 השתחררנו מאותן הכללות. לא ייאמן, אך הדברים נכתבו שנים לא רבות אחרי ש'הגזע העליון' השמיד שישה מיליון יהודים וזאת בשל 'נחיתותם' לעומת הגזע הארי.

בעדינותם, נקיון דעתם ורפיונם, להיאבק עם קשיות הלב והחמרנות של הסביבה החדשה, כאן, במחוז חפצם היקר⁹

בירושלים הם אינם מתקבלים כראוי. העיר נאבכת על חייה ערב מלחמת העולם הראשונה. גיבוריו מתקשים לשמור על צביונם והם נבלעים בתוך האווירה הדלה והקשה של ירושלים.

עזרא המנחם מכניס אותנו לחצרות העיר העתיקה בירושלים, חצר בתוך חצר והחצרות מזכירות כל כך את חצרות הבלקן שמהן באו גיבוריו. החצרות שרויות בניקיון ובלובן מבהיק, הקירות מסוידים עד מחציתם והמדרגות שטופות בברק מים, רחוצות ורעננות והחצרות מלאות עלי ירק הצומחים בתוך עציצי פח מסוידים בלבן והצמחיה משתרגת על הגדרות ועל המעקות. זמרת השבת מלווה המיית רוח, מדובבת את עליו של עץ הלימון הצעיר והרענן הבוחש בענפי היסמין והמינתה ואלה זורים את ריחותיהם המגרים על פני סביבתם. נופי מולדת בטעם של גבינה בלקנית.

דיוקנו של הסב המלאה כמיהה לירושלים עד שאינו רואה את העוני והדלות שהוא שרוי בהם. הוא נושא עם תפילתו חותם של אצילות. הוא מבקש להתאחד עם עפרה של ירושלים, 'לשכב דומם, עצום עיניים, לבו כובש הלמותו, ולצפות, לצפות למשיח...' דמויות הנשים ביצירתו של המנחם מתוארות בעין טובה ובקווים נדיבים ובגווני רכים ונאצלים. הוא מתאר את בינתה הצלולה למרות שאינה יודעת קרוא וכתוב ואת תפילתה היא ממלמלת לפי הגות ליבה.

עזרא המנחם מתרפק על ילדותו ועל עולם הזכרונות של הילדות. הוא חודר לנבכי עולמם של גיבוריו ומחיה אותם מחדש ביצירתו. הוא יודע להקשיב לא רק לקולות של גיבוריו אלא גם לשקט ולדממה, ברגעי ההתייחדות שלהן עם עצמן. הוא עושה זאת בלשונו הפיוטית לירית, העשירה ושופעת דימויים.

הדמויות של המנחם יקרות כל כך למספר, אצילות כל כך, ומעניקות תחושה של אידיאליזציה מסוימת. ביצירתו יש יותר אהבה מביקורת. תיאוריו יוצאים מן הלב ונכנסים אל הלב. יצירתו מלאה געגועים לעולם שהיה. אהבתו של עזרא המנחם לדמויותיו אינה באה לקלקל את השורה, אלא באה היא מתוך קשב לעולמן הפנימי ומתוך ניסיון לעמוד על שורש נשמתן, כפי שהדבר בא לידי ביטוי באחד מן היפים בסיפוריו 'האלמנה ריקה' וכן בסיפוריו: 'הגבאי' ו'הפקיד'¹⁰

יש לעזרא המנחם עין ריאליסטית, אך בניגוד לרוב היוצרים הריאליסטיים של זמנו, שנקטו עמדה חברתית ביצירתם, אין עם המנחם ביקורתיות חברתית. לדברי ישורון קשת, הוא מקריב את הביקורתיות למען האהבה¹¹.

9

משכיות, עמ' 263.

10

ראה אדיר כהן, 'סופרים עבריים בני זמננו', עמ' 144-146.

11

יש שפירשו את הכנות של עזרא המנחם ל'עממיות'. מבקריו שבאו מעולמות אחרים ומתרבויות אחרות לא הבחינו שיש כאן ז'נר ספרותי שונה, שהקצב שלו שונה, איטי יותר, פסטלי יותר, השואב את כוחו מן השירה ומן הפיוט¹².

רוח פיוטית נושבת מסיפוריו של עזרא המנחם, לשונו עשירה ומשופעת דימויים. זו לשון בהירה ולא מתייפית, זו לשון של סופר שהוא גם אדם.

יצחק שמי - סלע קשה שלא פילס לו נתיב החוצה

יצחק שמי הוא בן דורו של יהודה בורלא¹³ והתחנך באותו מסלול של בורלא. ההבדל ביניהם הוא ביבול, אך לא באיכות. שמי נחשב לאחד הסופרים הריאליסטיים המעולים שקמו לנו למרות שכתב ופירסם שבעה סיפורים בלבד ואילמלא עינו החדה של הסופר אשר ברש, היה סופר חשוב זה נעלם מנגד עינינו. לאחר מותו של שמי העבירה משפחתו לידי אשר ברש את עזבונו הספרותי של יצחק שמי, שכלל שבעה סיפורים בלבד ועליהם כתב שמי: 'עזבוני הספרותי דל וזעום. מבווע יצירתי, בעקבות המאורעות והמעצורים, לא היה מבורך, עשיר ומשובב נפש, אלא מעין סלע קשה, שלא פילס לו נתיב החוצה. הוא סער בחובו ורק לפרקים הזיל טיפין טיפין, הרטיב את קירו החלק וחזר ונבלע בתוכו'.

יש שהגדירו את יצחק שמי סופר ערבי שכתב עברית. יצירתו ספוגה גילויי חיים וטבע מזרחיים, מסורת ומנהגים. הוא כתב על יהודים ועל ערבים כאחד. כשרונו התיאורי מוצא את ביטוי בספור הריאלי מחיי היישוב הישן בארץ וביחוד מן הווי הערבי. הוא מתגלה ביצירתו כצייר שצבעו עשירים וססגוניים.

סיפורו העיקרי הוא 'נקמת האבות'. הנפש המזרחית מתגלה כאן בכל מערומיה. הוויה פטריארכלית ויצרים פרוצים הופכים לתמונה דרמטית עד לסופה הטראגי.

בסיפור 'אב ובנותיו' יוצא האב חכם צבי למסע של שבעי שנים מקהילה לקהילה, סובל מכאובים ויסורים, אולם חוזר הביתה עם שקית מלאה דינרי זהב, שבהם מבקש הוא להשיא את בנותיו. הגיגיו ומחשבותיו של האב המצפה שמשפחתו תמתין לו בתחנה ותעטוף אותו בתודה ובהוקרה. המצלמה שבעיני המספר של שמי עוברת על פני אנשי התחנה עד שזו מתרוקנת וציפיתו של אותו שליח לעצמו העוסק בהכנסת כלה מתרסקת אל מציאות אכזרית.

משכיות, עמ' 265.

¹²

מבקר אחד המשיל את כתיבתו של עזרא המנחם במילים הבאות: 'יצירתו דומה לזוגיות מצויירות בצבעים (ויטראז'ים). מי שנכנס פנימה ומביט דרכן החוצה רואה את החוץ בצבעים מרהיבי-לב. בעוד שהמביט מבחוץ ורוצה להבחין דרכן את אשר בפנים הבית - עלול לנחול אכזבה' (קשת, 'משכיות', עמ' 267).

¹³

יצחק שמי נולד בחברון בשנת 1889 והתחנך בבית מדרש למורים. שמי היה סופר משכיל שהקדיש את רוב ימיו לחינוך ילדי ישראל בגולה ובארץ ישראל. בשנים האחרונות זכתה יצירתו להארה מחודשת. ביום ב' באדר תש"ט, הלך יצחק שמי לעולמו בעיר חיפה.

דוד סיטון - סופר עברי עלום שהקדים את זמנו

דוד סיטון¹⁴ היה בן דורם הצעיר של יהודה בורלא ויצחק שמי. הוא כתב דרמות ריאליסטיות בעלות תעוזה גדולה לזמן כתיבתן, אך לא קיבל את המשוב הראוי, עבר לעיתונות ולעסקנות של 'ועד העדה הספרדית בירושלים', שריד מימי הזהר של החכם באשי הספרדי, שעמד בראש הקהילה היהודית העותמנית בארץ ישראל.

שני חלקים ליצירתו של דוד סיטון: סיפוריו הריאליסטיים וציוריו שבהן העלה דמויות יוצאות דופן בהווה הירושלמית.

סיפוריו שנכתבו בסוף שנות העשרים מכילים תיאורים דרמטיים ריאליסטיים וספוגים פסיכולוגיזציה דקה וראייה החושפת את דמויותיו, תוכם כברם. סיפוריו נעדרי אידיאליזציה וגבוריו מתוארים ללא כחל ושרק, יופי פנימי וחיצוני וכיעור פנימי וחיצוני. סיטון אינו מטיח פגמים ובוודאי שלא רבב. הוא דן ברותחין אלכוהוליסטים, נואפים, בעלים המכים את נשיהם, זונות ספרדיות, בתי בושט ובתי קוביה. הוא מעמיד את דמויותיו זו מול זו - ג'נ'ה הזונה, שבעלה ברהומה הוא חדל אישים. יעובה האלים ופורק העול מול אשתו סול, שהיא נשמה טובה הסובלת בדומיה. בחוץ יורד גשם וסערה מתחוללת בחוץ וסול מהרהרת בסיפור חייה וממתינה לבעלה השיכור, שבעוד שעה קלה יבוא הביתה ויעשה בה שפטים. סיפורה של סבתא ג'נטיל, הוא גם סיפורה של ירושלים, היפה והמתייסרת, ערב שחרורה של ירושלים מעול הטורקים.

דוד סיטון פירסם את ציוריו הירושלמיים בעיתונים 'דואר היום', 'הד המזרחי', 'שבט ועם' ו'במערכה'. גם בהיותו כתב בעיתונות הירושלמית הוא גילה רגישות ספרותית כשתיאר בכתבותיו הקצרות, מעין משיכות מכחול, דמויות ירושלמיות, ספק חולמות ספק הוזהרות, ספק משיחיות והעלה את החומרים לכדי יצירה ספרותית השומרת מקום לעצמה. חומרי ההווי שלו משמרים עולם קסום שנעלם מן הנוף לפני עשרות שנים. הוא מתאר פשוטי עם כשווה אל שווים וללא מחיצות של התנשאות.

לשונו של סיטון עברה תהליך של התפתחות במקביל להתפתחותה של הלשון העברית בימינו. כל יצירה ותאריך כתיבתה מנציחה תופעה של לשון בהתהוותה. כמה רחוקה הלשון של סיפוריו וציוריו הראשונים לעומת כתיבתו הפובליציסטית המאוחרת יותר שהיא לשון עיתונאית, קולחת ופונקציונלית, נקיה ממליצות ומרמיזות. סיפוריו וציוריו הראשונים כתובים בלשון ירושלמית עסיסית, שהיא שילוב של לשון מקראית ולשון חז"ל ועושר של פתגמים וניבים השאובים מן

דוד סיטון נולד בירושלים ביום 8.1.1909 למשפחה שמוצאה מדמשק. אבות אבותיו עלו לירושלים לפני למעלה ממאתיים שנה, השתקעו בעיר העתיקה והיו ממייסדי שכונת 'נחלת ציון' במיקבץ השכונות הקרויות בימינו 'נחלאות'. הוא נמנה על לוחמי האצ"ל והלח"י ופעל לצידם של דוד רזיאל ויאיר שטרן. הוא ישב בבתי כלא ובמחנות מעצר בעוון פעילותו המחתרתית נגד השלטון הבריטי. יצירותיו הספרותיות ראו אור ב'סיפורה של שכונה' (סיפורים וציורים ירושלמיים), ירושלים התשל"ח, 202 עמ'.

הלשונות שרווחו בירולים, המוסיפים מימד מיוחד ללשונו. הדיאלוגים שלו הם מלאכת מחשבת לשונית שבתרגום מעולה לעברית שולבו בהם דפוסים לשוניים הגזורים מערבית או מלאדינו. גם כשהלשון היא עברית צחה, ניתן לזהות את מוצאו העדתי של גיבור הסיפור לפי הלשון שדוד סיטון שם בפי גיבורו. יצירתו ראתה אור שנים רבות לאחר שנכתבה. אילו ראתה אור בזמנה, יש להניח שסיטון היה נודע כסופר עברי שכתיבתו נועזת ומצטיינת בריאליזם לירי נוקב, יותר מאשר עיתונאי ועסקן. פירסום יצירתו, גם באיחור ניכר, חשף יוצר עברי ירושלמי עלום, שמקומו שמור במסכת היצירה העברית¹⁵.

¹⁵ דור חדש של סופרים ומשוררים ירושלמים כותבים על ההווה הספרדית ויצירתם עדיין לא נחקרה לעומקה. הוותיק שבהם הוא הנשיא החמישי יצחק נבון, סופר ומחזאי, העומד בתווך בין היוצרים הנזכרים לבין היוצרים הצעירים יותר. נבון עושה שימוש מוצלח בחומרים ששימשו גם בני הדור הקודם, אך כליו של נבון הם מודרניים ומקובלים בכלל החברה הישראלית, כפי שמעיד מחזהו 'בוסתן ספרדי' שזכה להצלחה כבירה. אם בני הדור הקודם תיארו את ההווה הספרדית בימי השלטון העות'מאני, הרי שיוצרים צעירים יותר התמקדו בתקופת המנדט הבריטי ובחיים בירושלים לאחר קום המדינה. יצירתם היא בעלת אופי שונה לחלוטין מן היצירות של בני הדור הקודם בכליה הספרותיים, אך החומרים הבסיסיים שלהם שאובים מן ההווה הירושלמית הספרדית או של עדות המזרח על שכונותיהם וחצרותיהם. למעט אלי עמיר שנולד בבגדאד, כל שאר היוצרים הם ילידי ירושלים. א"ב יהושע חזר אל מחוזות ילדותו בכמה מיצירותיו האחרונות. אורציון ישי כותב על אוהל משה, אך גם על העולם שנתגלה לו בדרום אמריקה. דן בניה סרי כותב על תימנים, ספרדים ובני עדות המזרח בבית ישראל ובשכונת הבוכרים. ב"צ יהושע כותב על שכונת הבוכרים, מחוז ילדותו, על מיגוון עדותיה ושבטיה, אך לא נגרע חלקן של שכונות אחרות ביצירתו. למעט א"ב יהושע, כל היוצרים הנזכרים עברו 'ילדות קשה' ומחשלת בירושלים כשנאלצו בנערותם לעבוד בבוקר כמחלקי עיתונים או כשליחים רכובים על אופניים בשעות הבוקר וללמוד בגימנסית ערב וזאת כדי להביא טָרֶף לביתם ולממן את השכלתם.